B·A·R
II
125883
—
125883.

SCOPUL
VIEȚEI OMULUI

CONFERINȚĂ

ținută la Ateneul din Craiova

în ziua de 5 Februarie 1899

DE

THEODOR I. IONESCU

Profesor de limba Latină și Elenă la liceul „Carol I“ din Craiova.

CRAIOVA
Tipografia Română Filip Lazar Succesor
1899.

Prețul 50 bani.

www.dacoromanica.ro

SCOPUL VIEȚEI OMULUI

CONFERINȚĂ

ținută la Ateneul din Craiova

în ziua de 5 Februarie 1899

DE

THEODOR I. IONESCU

Profesor de limba Latină și Elenă la liceul „Carol I“ din Craiova.

BIBLIOTECA ACADEMIEI ROMÂNE

CRAIOVA

Tipografia Română Filip Lazar Succesor

1899.

www.dacoromanica.ro

Tóte esemplarele vor purta semnătura autorului.

Th. T. Ionescu

www.dacoromanica.ro

BIBLIOTECA
ACADEMIEI
ROMÂNĂ

Domnilor și Dómnelor,

De multe orĭ și de mulțĭ ómenĭ s'a pus întrebarea: ce scop are viața omuluĭ, pentru ce trăesce el? La acéstă întrebare s'au dat diferite rĕspunsurĭ maĭ mult sau maĭ puțin satisfăcĕtóre. Unĭĭ au ḑis: pentru ce ar maĭ trăi omul, dacă în viața sa întimpină maĭ des supărărĭ de cât bucurĭĭ; rare orĭ este fericit și când fericirea vine, ea nu duréză mult; căcĭ atuncea omul este fericit într'adevĕr, când speră că va dobândi, cea ce doresce; dar odată ce a dobândit lucrul dorit, acesta-ĭ devine indiferent sau aprópe indiferent și doresce după acea alt lucru.

Din causă că omul are mereu dorințe noĭ, el nu este mulțămit și dacă nu e mulțămit, nu e nicĭ fericit, căcĭ adevĕrata fericire a omuluĭ stă în *mulțămire.*

Acéstă stare a omuluĭ de nemulțămire și de nefericire a făcut pe unĭĭ filosofĭ să susțină, că e maĭ bine, ca omul să nu se maĭ nască, căcĭ odată ce se nasce, ḑic eĭ, el apucă pe calea suferinților și a chinurilor și prin urmare maĭ bine ar fi să dispară omenirea.

Unul din aceștĭ filosofĭ este Schopenhauer.

Iată ce spune el în privința acésta:

«Inima și chiar esența orĭ-căruĭ lucru este *sforțarea* și acéstă sforțare e identică cu cea ce numim *voință,*

www.dacoromanica.ro

care se manifestéză la lumina curată a consciinţeĭ. Or, tot cea ce împedecă acéstă sforţare sau voinţă numim *durere,* tot cea ce-ĭ permite să ajungă scopul eĭ, numim *plăcere.* De óre-ce însă fenomenele aceste de durere şi de plăcere atârnă de voinţă, ele sunt cu atât maĭ complecte, cu cât şi voinţa este maĭ complectă. Şi fiindcă orĭ-ce sforţare a nóstră nasce din o trebuinţă, omul simte durere, cât timp acéstă trebuinţă nu e satisfăcută; dar după ce acéstă trebuinţă a fost satisfăcută, din causă că acéstă satisfacţie nu póte ţine mult timp, resultă din acésta o nouă trebuinţă şi o nouă durere. A voi nu este decĭ altă-ceva decât a *suferi* şi fiind-că a trăi este a voi, de aci urméză, că viaţa în esenţa eĭ este suferinţă. Cu cât o fiinţă este pe o tréptă maĭ înaltă, cu atâta sufere maĭ mult.

Viaţa omuluĭ nu este de cât o luptă pentru existenţă, omul avênd siguranţa, că va fi învins. Viaţa este o vênătóre neîntreruptă, unde ómeniĭ şi cele-lalte fiinţe, când ca vênătorĭ, când ca vênaţĭ, se cértă de la bucăţile îngrozitóre din partea de vênat, care se dă la cânĭ; ea este un fel de istorie naturală a durereĭ, care se póte resuma ast-fel: a voi fără motiv, a suferi tot-deauna, a lupta tot-deauna, pe urmă a muri şi ast-fel din secole în secole, până ce planeta nóstră se va sfărma în micĭ bucăţĭ».

Dacă acéstă lume e rea, ḑice Schopenhauer, causa este, că ea e afirmarea dorinţeĭ de a trăi, a voinţeĭ de a trăi.

In privinţa corpuluĭ nostru el susţine, că moralitatea constă în a'l nega, nu prin sinucidere, ci prin *ascetism* sau pustnicie şi *castitate.*

Sinucisul tăgăduesce numaĭ viaţa, dar nu şi voinţa de

www.dacoromanica.ro

a trăi; cel care se ucide voesce în realitate viaţa şi ar primi-o bucuros, cea-ce însă nu voesce el, este *durerea*. Mai mult de cât atâta, sinucisul pune capăt numai vieţei individuale, în timp ce el ar trebui să nimicéscă chiar viaţa specieï omenescï, viaţa omenéscă în general, lucru care ar puté avea loc numai printr'o absolută castitate.

Mijlocul adevĕrat, ḑice el, de a ajunge la nimicirea dorinţeï de a trăi este consciinţa deplină şi de sine şi de lume. Numai atuncea cine-va recunósce, că lumea e absolut rea şi că rĕul este esenţa vieţeï însăşï. Spiritul ajuns la acest grad póte alege între voinţa de a trăi şi voinţa de a nu trăi. Alegerea acésta are loc în virtutea uneï participărï la acéstă libertate, care formézĕ temelia voinţeï universale, acésta este *deliberaţia perfectă, distrugerea perfectă, nirvána.*

Budismul este, după părerea luï Schopenhauer, cea maï perfectă dintre religiunï.

Dară Schopenhauer n'are de loc dreptate, când identifică voinţa cu suferinţa, căcï prin acésta el confundă esenţa voinţeï, care este *satisfacţia, mulţămirea de sine* cu limita voinţeï, care este *durerea.*

Să cercetăm însă, óre omul n'are în lume un rol înalt şi frumos de îndeplinit în viaţa luï şi dacă acel rol nu constitue un motiv destul de puternic, pentru ca el să iubéscă viaţa şi să se simtă fericit, că trăesce.

Pentru a rĕspunde la acéstă întrebare, să vedem, *care e scopul vieţeï uneï fiinţe şi cum se póte afla el?*

Uniï susţin, că scopul vieţeï uneï fiinţe este, ca ea să îndeplinéscă rolul, pe care e chemată să-l îndeplinéscă şi pentru care a creat'o Dumneḑeu.

Alţiï susţin, că scopul vieţeï uneï fiinţe este, să în-

www.dacoromanica.ro

deplinéscă rolul, pe care-l determină constituţia sa, iar nu o voinţă supra-naturală; scopul vieţeĭ uneĭ fiinţe ar fi prin urmare totalul funcţiunilor, care resultă din existenţa óre-căror organe şi óre-căror facultăţĭ ale aceleĭ fiinţe.

Dară, fie că vom admite o definiţie a scopuluĭ vieţeĭ fiinţelor, fie că vom admite pe cea-laltă, tot aceaşĭ metodă se va întrebuinţă şi într'un cas şi într'altul, pentru a putea afla scopul vieţeĭ fiinţelor.

Căcĭ, dacă Dumneḍeu a creat fiinţele, pentru ca fiecare din ele să îndeplinéscă un rol óre-care, el a trebuit să le înzestreze cu facultăţĭ potrivite pentru a îndeplini acel rol; dacă rolul fiinţelor resultă chiar din facultăţile lor, atuncea trebue a cerceta acele facultăţĭ, pentru a cunósce rolul fiinţelor.

Sistemul spiritualist procede prin metodul inductiv, adică plecând de la rolul, pe care Dumneḍeu l'a dat fiinţelor, în vreme ce *sistemul naturalist* procede prin metodul deductiv, adică plecând de la cercetarea facultăţilor fiinţelor.

După sistemul spiritualist scopul vieţeĭ uneĭ fiinţe este causa finală a facultăţilor eĭ, iar după sistemul naturalist scopul vieţeĭ este produsul acelor facultăţĭ.

Observând animalele, vedem, că ele au numaĭ facultăţĭ *organice,* care au de scop păstrarea vieţeĭ Prin urmare scopul vieţeĭ animalelor este numaĭ dn *a trăi,* de a îndestula trebuinţele în felul, pe care-l determină facultăţile lor.

Dacă trecem la om, vedem, că şi el are ca şi animalele facultăţĭ organice, care au de scop întreţinerea vieţeĭ; dar *omul nu e format din corp numaĭ ca animalele, ci şi din spirit* şi spiritul nu e supus cor-

www.dacoromanica.ro

puluĭ, materieĭ, ci el conduce corpul, domnesce peste el. Prin urmare omul nu are numaĭ scopul de a'șĭ păstra corpul, ci el vede în corp numaĭ un mijloc, un instrument, spre a putea ajunge la scopurile sale particulare. De aicĭ urméză că, precum facultățile organice ale omuluĭ sunt subordonate facultăților luĭ spirituale, de asemenea scopul animalic al omuluĭ e subordonat scopuluĭ sĕu spiritual și pentru a afla acest scop superior al omuluĭ, care este scopul luĭ adevĕrat, trebue să studiem facultățile spirituale ale omuluĭ și diferitele luĭ aplicărĭ sau tendințe.

Așa dar să enumĕrăm și să clasăm aplicările principale ale natureĭ omenescĭ.

Cuvintele: aplicărĭ, inclinațiunĭ, tendințe, trebuințe, instincte, arată totalul predispozițiunilor naturale ale sensibilitățeĭ.

Tóte aceste aplicărĭ, apeturĭ, afecțiunĭ, tóte sentimentele înăscute ale sufletuluĭ omenesc se pot reduce la un numĕr mic de grupe, deosebite după obiectul, la care ele se rapórtă.

Omul sau se iubesce pe sine, sau iubesce pe alțiĭ sau iubesce un obiect luat în afară de omenire. Acésta arată, că sunt treĭ grupe de aplicărĭ sau inclinațiunĭ: *unele personale, altele sociale* și altele, pe care le vom numi *morale.*

Inclinațiunile personale sunt cele maĭ numeróse și maĭ puternice la ceĭ maĭ mulțĭ ómenĭ. Ele se subdivid în treĭ ordine, după cum au în vedere binele corpuluĭ, binele sufletuluĭ sau binele, care interesézĕ tot-dată și corpul și sufletul.

a) *Inclinațiunile sau aplicările* de ordin pur corporal se maĭ numesce și *apeturĭ* sau *pofte*, de exemplu pofta

www.dacoromanica.ro

de *nutriţiune* (fómea şi setea), inclinaţia sau trebuinţa alternativă de *repaus* şi de *activitate,* trebuinţa de *somn* şi de *mişcare* şi în fine *apetitul sexual.*

Apetiturile se deosebesc de cele-l-alte aplicări prin acea, că ele sunt intermitente, că se potolesc şi se sting, îndată ce au fost satisfăcute şi în fine, pentru că plăcerea, pe care ele o procură, este o simplă *sensaţie,* nicĭ-o-dată un sentiment.

b) *Inclinaţiunile mixte* sunt acele, în care interesele corpuluĭ şi ale sufletuluĭ se unesc adese-orĭ până într'atâta, încât se confundă. Intre aceste inclinaţiunĭ sunt: *iubirea de viaţă, iubirea de proprietate, iubirea de bună stare,* care cuprinde nu numaĭ cea ce este de neapărată trebuinţă, ci şi cea ce este de prisos.

c) In sfîrşit în rangul cel maĭ înalt al inclinaţiunilor personale se pun acele care, deşi urmăresc un scop interesat, dar acest scop nu e corporal.

Inclinaţiunĭ de felul acesta sunt: *iubirea de glorie,* care póte ave formele cele maĭ diferite, precum este *vanitatea próstă,* pe care o are omul uşuratec, *presumpţiunea ridicolă,* pe care o are omul îngâmfat şi în fine forma cea maĭ înaltă a iubireĭ de glorie este *pasiunea nobilă a artistuluĭ,* care-l susţine şi-l îndémnă în sforţările sale, pentru a puté ajunge la *renume,* la *nemurire.*

Tot între aceste inclinaţiunĭ face parte şi *iubirea de a comanda,* care, dacă e exclusivă, se póte transforma într'o ambiţiune nesăţiósă. Insă gradul cel maĭ înalt între aceste înclinaţiunĭ îl ocupă *iubirea de independenţă* şi *de libertate.*

Trecem la altă grupă de inclinaţiunĭ.

www.dacoromanica.ro

Inclinațiunile sociale își au isvorul lor în iubirea, pe care omul o simte într'un mod natural, pentru semenii săi.

Când Aristotel definea omul ζῶον πολιτικόν (animal născut pentru a trăi în societate, animal sociabil), când Cicerone îi atribuia acest instinct generos, pe care l-a numit așa de bine *caritas generis humani* (iubirea de neamul omenesc), ei arătau prin acésta, că cunosceau mai bine natura omenéscă decât filosofia materialistă modernă, care nu vede în om de cât ura de om, și care are ca principiu *homo homini lupus* (omul e lup pentru om).

Să cercetăm, óre e mai natural, ca omul să iubiască pe ceĭ-l-alți ómeni, să iubiască societatea, sau e mai natural, ca omul să trăiască singur? Este sau nu adevĕrată gândirea luĭ Aristotel: ἄνθρωπός ἐστι ζῶον πολιτικόν (omnl e animal sociabil).

Intréga anticitate repetă gândirea luĭ Aristotel: *omul e făcut pentru societate, el e un animal sociabil.*

Creștinismul a găsit așa de admirabilă acéstă gândire, încât a socotit-o aprópe ca creștină. Până în ḑilele nóstre chiar acéstă gândire și-a păstrat autoritatea sa.

Sunt însă unii, precum este filosoful englez *Hobbes*, care susțin, că acéstă gândire nu cuprinde adevĕrul.

Să vedem, ce ni va arăta psichologia, care trebue să serve de bază tuturor adevĕrurilor filosofice; va confirma ea sau nu acéstă gândire?

Cercetând psichologia, constatăm următórele:

Chiar din copilărie se vede, că omul e sociabil. Óre nu caută el societatea abea născut? Dară se va ḑice, că el nu caută societatea, ci ajutorul părinților, cari-l nutresc, sprijinul semenilor săĭ, cari-ĭ vor procura mai

www.dacoromanica.ro

târdiu lucrurile, de care are el nevoe; el caută societatea, fiind-că e slab și are nevoe de protecție.

Faptele însă arată, că aceste raționamente nu sunt adevărate.

Copilul iubesce societatea, precum spune și marele poet latin *Horatius: gestit paribus colludere* (copilul doresce fórte mult să se jóce cu ceĭ de vrîsta sa) și plânge, dacă e lăsat singur, fiind-că lui-ĭ place să aibă, cu cine vorbi, cuĭ să-ĭ povestéscă durerile, veseliile, micile sale preocupărĭ și el povestesce aceste lucrurĭ tuturor, cari-l înconjóră. Chiar dacă copiluluĭ nu i-ar lipsi nimica, din cea ce-ĭ trebue sau îĭ place, el nu se simte fericit, dacă e singur.

Se va dice însă: «chiar dacă copilul are un instinct de sociabilitate, acest instinct dispare odată cu copilăria; tînărul, îndată ce ese din vîrsta copilărieĭ, dobândesce sentimentul de *eul* seŭ, de *forța* sa, de *independența* sa și atuncea rude, prietenĭ, concetățenĭ îĭ devin, dacă nu străinĭ, cel puțin indiferenți, și dacă va căuta societatea lor, o va face nu din iubire pentru eĭ, ci numaĭ fiind-că-ĭ sunt folositorĭ.»

Dară faptele, pe care le observăm dilnic, ni arată, că nu este așa.

Fără îndoială, că și tênărul ca și omul matur au nevoe de societate. Ce ar puté să facă un om singur perdut în mijlocul naturieĭ? Numaĭ în starea socială omul îșĭ póte arăta forța, superioritatea sa asupra celor-l-alte ființe, numaĭ cu ajutorul societățeĭ póte să învingă diferitele obstacole, care opresc desvoltarea sa și chiar gândirea, voința, sensibilitatea omuluĭ ar rĕmâne într'o stare incultă și aprópe de animalitate fără ajutorul societățeĭ.

www.dacoromanica.ro

Dară să vedem, caută omul societatea numaĭ pentru folósele, pe care ea i le aduce, sau fiind-că o iubesce?

Faptele observate ni arată, că omul caută societatea celor-l-alţi ómenĭ, fiind-că-ĭ iubesce într'un mod instinctiv, spontaneu, fiind-că natura ne-a făcut sociabilĭ.

La care popor nu s'a cunoscut amiciţia, acéstă legătură aşa de plăcută, care unesce doĭ străinĭ şi face din eĭ *doĭ fraţi?* Care naţiune n'a cunoscut *mila, compătimirea, simpatia omuluĭ pentru om?*

Nobis natura fatetur
Humanos animos et mollia corda dedisse.
Quae lacrimas dedit. Haec nostra pars optima vitae. (Natura, care ni a dat lacrimĭ, mărturisesce că ni a dat suflete omenescĭ şi inimĭ afectuóse, iubitóre, acésta e cea maĭ bună parte a nóstră din vieţă).

Virgiliu, cel maĭ mare poet al Romanilor şi unul din ceĭ maĭ marĭ poeţĭ aĭ omenireĭ, spune:

Sunt lacrimae rerum, et mentem mortalia tangunt (am lacrimĭ pentru nenorociriĭ şi miseriile omenescĭ îmĭ ating inima).

Care om póte să-şĭ opriască lacrimile, smulse de natură, la vederea înmormîntăreĭ unuĭ om în flórea vîrsteĭ, a uneĭ fete tinere, a unuĭ om óre-care, fie el chiar necunoscut?

Instinctul de bine-facere de asemene e o probă, că noĭ iubim pe semeniĭ noştri.

Care este omul, care, vĕdĕnd pe un altul în pericol de mórte, nu s'ar arunca să-l scape, chiar cu pericolul vieţeĭ sale?

Aceste fapte arată în destul că, gândirea luĭ Aristotel:

www.dacoromanica.ro

omul e făcut pentru societate, este adevĕrată și că *homo homini lupus* a luĭ Hobbes nu e adevĕrat.

Dacă, precum dice Hobbes și alțĭ filosofĭ materialiștĭ, instinctul social nu există, sau dacă există e produs numaĭ printr'o educație artificială, pentru ce închisórea celulară este unul din chinurile cele maĭ grozave, cu care póte fi pedepsit un condemnat, așa de grozavă, că condemnatul preferă să se sinucidă, numaĭ ca să scape?

Dacă instinctul social este numaĭ un cuvînt zădarnic, cum se face, că el are atâta ecou în sufletele omenescĭ, cum se face, că acest sentiment numit de Cicerone *caritas generis humani*, se găsesce la tóte popórele și în tóte timpurile?

Iubirea de ómenĭ fiind un fapt universal, nu se póte explica alt-fel decât prinir'un instinct primitiv al naturel și întréga istorie a omenireĭ e plină de acest sentiment.

Să dicem decĭ împreună cu un mare filosof stoic: ἴδιον τοῦ ἀνθρώπου ἀπὸ καρδίας φιλεῖν τοὺς ἀνθρώπους (calitatea proprie a omuluĭ este să iubiasca pe ómenĭ din inimă, cu o iubire desinteresată).

Afară de iubirea de omenire în general maĭ sunt și afecțiunĭ sociale maĭ restrînse ca: *afecțiunile patriotice* (iubirea de țară, de concetățenĭ, de tot ce cuprinde acest cuvînt singur *patria*), *afecțiunile casnice* (iubirea conjugală, iubirea de tată, de mamă, de frațĭ, de fiĭ, etc.) afecțiunĭ care provin de la natură și de la legăturile de sânge; In fine între aceste afecțiunĭ sunt și *afecțiunile elective*, care provin de la alegerea făcută de fie-care om și de la preferintele luĭ libere; aceste se pot resuma în douĕ marĭ forme: *amiciție* și *iubire*.

Să vedem, ce spun în privința iubireĭ marĭ filosofĭ aĭ omenireĭ:

www.dacoromanica.ro

Filosofia brachmanistă recomandă respectul și iubirea tuturor ființilor însuflețite; cu atât mai mult, după acéstă filosofie, omul trebue să se opriască de a face rĕu altor ómenĭ, chiar când a primit un rĕu de la eĭ. Acela, cari iartă pe ómeniĭ întristațĭ, cari-l înjură, e onorat în cer, acela care prinde ură, va merge în inferm. (Legile luĭ Manu VIII—312). Copiĭ, seraciĭ, bătrâniĭ și bolnaviĭ sunt domniĭ atmosfereĭ nóstre. *Cel care nu onoréză pe tatăl și pe mama sa, orĭ-ce operă piósă ar face, acea operă este fără valóre.* Acésta este prima datorie, orĭ-ce alta este secundară.

Filosoful Platon spune: o forță dumnedeiască rîpesce de la egoismul lor pe ființele, care iubesc și le îndémnă să se devoteze pentru ființa iubită de ele. Omul, care iubesce, când vede pe ființa iubită, se recunósce pe sine însușĭ ca într'o imagine a proprieĭ șale personalităț̆ĭ, sau maĭ bine putem spune, că el recunósce în acea persónă iubită ceva superior luĭ însușĭ, ceva care vine de sus.

Marele filosof Aristotel spune: basa iubireĭ este activitatea, energia uneĭ voințe, care vrea binele altuia.

Cu cât cine-va iubesce maĭ mult pe altul, cu atât lucréză maĭ mult pentru binele și fericirea aceluia. După Aristotel e maĭ plăcut și maĭ bine *a iubi de cât a fi iubit, a face binele decât a-l primi.*

Acela, pe care-l iubesc, îl iubesc ca pe mine însumĭ, decĭ trebue să fie un *alt eu însu-mĭ* (*ἕτερος γὰρ αὐτὸς ὁ φίλος ἐστί*). Amiciția presupune așa dar reciprocitate de afecție și de servicĭĭ, căcĭ alt-fel cel ce iubesce maĭ mult ar fi maĭ în câștig și ar dispare egalitatea.

Trebue să plătim afecțiune prin afecțiune. Cel care iubesce pe altul, se iubesce pe sine însușĭ, dar nu cu o iubire egoistă și vulgară, ci cu o *iubire desinteresată,*

www.dacoromanica.ro

căcĭ el se iubesce atuncĭ în partea cea maĭ nobilă a fiinţeĭ sale, în partea iubitóre şi bine-voitóre, in definitiv el se iubesce în altul.

Iubirea produce alipirea, pe care o are omul într'un mod natural pentru om şi căruia Aristotel îĭ dă frumosul numit de *filantropie*. *„Presupuneţĭ, ḑice el, pe ómenĭ uniţĭ printr'o amiciţie perfectă, eĭ nu vor maĭ avé nevoe de justiţie, căcĭ iubindu-se unul pe altul, vor fi şi juştĭ unul către altul; dar dacă i-am presupune juştĭ, eĭ încă ar avé nevoe de amiciţie. — Perfecţia vieţeĭ sociale, ḑice Aristotel, este în justiţie unită cu amiciţia“*

Filosofiĭ creştinĭ au următórele ideĭ în privinţa iubireĭ: Ideia de o iubire liberă in Dumneḑeu are ca consecinţă necesară ideia de o iubire liberă în om. Bunătatea ideală este concepută ca *caritate*, bunătatea în om trebue să fie de asemenea caritate. *Caritatea devine deci principiul esenţial al moraleĭ.* Morala creştină acordă principiuluĭ iubireĭ şi a blândeţeĭ o superioritate ca şi morala popórelor din Orient, dar la creştinĭ este o iubire maĭ activă şi maĭ practică, care nu se odihnesce, până ce n'a adus la ea şi la supremul séu scop tóte sufletele. Caritatea creştină coprinde douĕ iubirĭ inseparabile una de alta: *iubirea de Dumneḑeu* maĭ pre sus de tóte lucrurile şi *iubirea tuturor* ómenilor pentru Dumneḑeu, *caritate divină* şi *caritate umană*.

Iubirea de omenire constă în a voi maĭ întâĭ *binele* moral şi *perfecţia* altora, apoĭ de asemenea uşurarea rĕlelor fisice. Durerea în morala creştină este ca şi divinisată.

Mila şi ertarea sunt cele douĕ forme ale caritaţeĭ creştine.

www.dacoromanica.ro

Trecem acuma la grupa cea din urmă și cea mai înaltă de afecțiuni.

Mai sus de cât afecțiunile sociale, trebue să punem o grupă de afecțiuni sau aplicări, care se deosebesc de tóte acele, pe care le am enumĕrat până acuma prin caracterul lor absolut și desinteresat și prin acea, că deși tind mereu la *perfecțiune,* ele nu o ajung nicĭ odată și o doresc din ce în ce cu mai multă căldură. Aceste afecțiuni pot fi reduse la treĭ tipurĭ principale:

a). *Iubirea de frumos* este pasiunea artiștilor și origina sau isvorul arteĭ sub tóte formele eĭ.

b). *Iubirea de adevĕr* însuflețesce și conduce tóte intelegințile marĭ, cari caută adevĕrul prin muncile aspre ale sciinței.

c). *Iubirea binelui.*

In privința iubireĭ de adevĕr Aristotel spune: actul propriu al omuluĭ nu e *viața,* care e comună și vegetalelor și animalelor, nu e nicĭ *sensibilitatea,* care e comună și animalelor.

Gândirea este după Aristotel actul propriu omuluĭ, acesta-ĭ este scopul, e supremul bine.

Sunt virtuțĭ inferióre și o virtute superióră.

Virtutea superióră este *contemplarea* sau *gândirea desinteresată,* care se voesce ea însăși pentru ea însăși, fără alt scop decât propria eĭ acțiune. Aristotel o numesce *virtute contemplativă.* Acțiunea gândireĭ, fiind speculativă, nu urmăresce un scop mai pre sus de ea însăși și are în ea o plăcere proprie, care la rândul eĭ măresce acțiunea gândireĭ. In acéstă acțiune a gândireĭ se arată caracterul absolut, desinteresat, neobosit și cele alte caractere atribuite fericireĭ. *Acésta ar fi fericirea perfectă a omuluĭ* Nu trebue, ca, fiind ómenĭ

www.dacoromanica.ro

să avem numaĭ gândirĭ omenescĭ, și fiind muritorĭ, să n'avem de cât gândirĭ muritóre, trebue să atingem *nemurirea*, pe atâta pe cât este posibil

Cum se póte ajunge la ast-fel de viață, în care gândirea omenéscă și cea divină să se identifice în contemplare?

Prin virtuțile practice morale și sociale, care sunt exercitate în sfera mișcăreĭ și a sforțăreĭ.

Virtuțile practice au de scop, să supue facultățile nóstre la un fel de disciplină, pentru a le pune în serviciul virtuței contemplative. Disciplina acésta constă într'un mijloc just între extreme. Experiența ni arată, că lipsa și excesul sunt deopotrivă de vătămătóre, de exemplu în mâncare, în plăcerĭ, în somn, în exercițiile corporale, etc. Înțelepciunea practică constă într'o *mijlocie: οὐδὲν ἄγαν* (nimica prea mult), iată regula înțeleptuluĭ.

Este fórte ingeniósă acéstă teorie a luĭ Aristotel, care probéză, că nicĭ una din facultățile nóstre nu trebue nicĭ să domnéscă exclusiv, nicĭ să fie sacrificată. Vițiile și virtuțile diferă nu numaĭ după grad, ci și după natură, de exemplu îndrăznéla órbă e maĭ puțin un exces de curaj decât o întrebuințare, care nu e la timpul eĭ a curajuluĭ.

Societatea după Aristotel se basază pe douĕ virtuțĭ: *pe amiciție și pe justiție.*

Iubirea binelui este principiul moraleĭ și isvorul devotamentelor nobile, al acțiunilor virtuóse, al admirațiuneĭ ce inspiră ele, al desprețuluĭ, pe care-l produc actele culpabile și în fine al mulțămireĭ consciinței satisfăcute și a mustrărilor consciinței nebăgate în samă.

Să cercetăm acuma, dacă omul face binele tot-deauna, când îl cunósce și dacă face rĕul, fiind-că nu cunósce binele.

www.dacoromanica.ro

Video meliora proboque, deteriora sequor (Vĕd ceă ce e maĭ bine și aprob, urmez sau fac, cea ce e maĭ rĕu). — Aceste sunt vorbele celebre ale unuĭ mare poet roman moralist, vorbe care au fost aprobate și de înțelepțiĭ păgânĭ și de doctoriĭ creștinismuluĭ.

Racine exprimă într'o admirabilă parafrasă a luĭ sf. Paul în niște versurĭ frumóse lupta acésta între inteligință și voință, una supusă, cea-l-altă opunêndu-se datorieĭ, pe care totușĭ o recunóșce:

Mon dieu, quelle guerre cruelle!
Je sens deux hommes en moi! etc ,
(Dumnedeul meu, ce resboiu crud?)
(Eu simt doĭ ómenĭ în mine! etc).

Cine nu cunóșce aceste lupte care renasc neîncetat în interiorul sufletuluĭ nostru? Cine n'a simțit acéstă stare de *sfășiere,* în care inima e împărțită între sentimentul datorieĭ și atracția spre rĕŭ? Să ne încercăm a determina caracterul acesteĭ lupte interióre și origina eĭ.

Omul nu e format numaĭ din inteligință, orĭ numaĭ din pasiune sau numaĭ din voință, ci e format din tóte aceste treĭ ordine de fapte.

Une-orĭ spiritul e maĭ puternic, el gândește, studiază, examinéză, concepe, raționéză.

Une-orĭ sensibilitatea este prea mare, atunce predomnesc la om pasiunile, sentimentele, emoțiunile puternice.

Alte-orĭ voința învinge totul; ea comandă, oprește, prescrie, face să fie ascultată, ea supune tóte cele-l-alte facultățĭ la ordinile sale supreme.

De aci provine adese orĭ o nepotrivire între voință și gândire, între spirit și între inimă, de aci provine o luptă, care este chiar temeiul vieței morale.

A pune tóte puterile sufletuluĭ nostru în serviciul da-

www.dacoromanica.ro

torieĭ, a subordona la îndeplinirea bineluĭ tótă activitatea nóstră intelectuală, tótă viaţa nóstră afectivă, tóte hotărîrile nóstre acesta este scopul nostru.

Multe pedice pot să ne opriască de a ajunge binele, une-orĭ datoria rămâne îndoelnică, nu scim une-orĭ, pe ce drum să apucăm pentru a ajunge la bine, greutăţĭ exterióre ne împedecă, dacă nu de a voi binele, cel puţin de a-l realisa.

Dară obstacolul, care se opune celor maĭ dese-orĭ la desvoltarea nóstră morală, nu vine nicĭ de la îndoelile inteleginţeĭ, nicĭ de la greutăţile datorieĭ de îndeplinit sau a bineluĭ, care trebue făcut, ci cele maĭ de multe-orĭ vine de la *slăbiciunea voinţeĭ*, de la *moliciunea caracteruluĭ nostru*.

Pe acest obstacol îl arată un apostol prin următórele cuvinte: *„eu fac rĕul, pe care-l urăsc, şi nu fac binele, pe care l-aşĭ voi.“*. Tot acest apostol împins de o indignare sfîntă, adaugă: *„ah! miserabil ce sunt“*. Fericiţĭ sunt aceia, cari pot să arunce ast-fel de privire nemilósă asupra sufletuluĭ lor şi să-ĭ adreseze aceste mustrărĭ, care silesc sufletul să se ridice.

Fericiţĭ sunt aceia, carĭ putênd să-şĭ dică *laş*, luptă contra acesteĭ slăbiciunĭ a sufletuluĭ şi o învîng.

Dară atât în anticitate cât şi în timpurile moderne a fost o şcólă, care se pare, că nu recunósce antagonismul acesta între cunóscerea bineluĭ şi executarea luĭ în practică.

Platon dice: «nu póte cine-va să cunóscă virtutea, fără să fie virtuos, justiţia fără a fi just, precum nu póte cineva să cunóscă musica fără să fie musicant, architectura fără să fie architect». Tot în acest fel se scria în secolul XVII: *«omul păcătueşce numaĭ prin ignoranţă»*.

www.dacoromanica.ro

Aceste expresiuni sunt adevărate numai atunce, când considerăm *sciința absolută* în acordul său cu *justiția absolută*.

Dară, dacă am lua *ad litteram* aceste expresiuni, prin acésta noi n'am recunósce faptul esențial al vieței morale a omului, anume, că *voința este liberă* și prin urmare ea póte sau să se supue sau să resiste îndemnărilor chiar a inteligenței celei mai clare, mai poruncitóre, mai decisive. Acéstă libertate de determinare face, ca să fie posibil vițiul ca și virtutea, revolta ca și ascultarea.

Când omul se revoltă, el nu face un act de voință mai energic și mai independent, decât când el se supune, revolta nu e decât o lipsă de putere, o rea înțelegere, o greșélă.

Când spiritul a vědut datoria sa, arătată în linii strălucitóre la lumina legei morale, dacă el se opune ordinului acestei datorii, nu o face, fiind-că are vre-un motiv. —Proba este, precum dice poetul latin, că el vede binele și-l aprobă, de ce nu-l face?

Ah! causa, pentru care omul se opune ordinului datoriei este o causă, din care el nu-și póte face un titlu de glorie, acéstă causă este că, deși datoria e evidentă și omul e convins de ea, îi lipsesce forța de a stăpâni pasiunile, de a lua frînele purtărei sale, de a executa în fine cea-ce *ar voi să voiască*, precum a dis fórte bine o femee de spirit și de inimă.

Misterul întreg al acestei lupte, al acestui antagonism aparent între o rațiune, care înțelege ordinul consciinței și între o voință, care nu urméză acest ordin, tot secretul acestei sfășieri între spirit și inimă, între teorie și practică, între vederea binelui și îndeplinirea legei morale

www.dacoromanica.ro

se póte resuma într'un cuvênt: e *laşitate morală.* — Când rĕul se vede aşa de bine şi este aşa de uşor de constatat, care este leacul luĭ? *Vir esto* (fiĭ bărbat, fiĭ om curagios), ḑiceau ceĭ vechĭ, *fă cea ce trebue să facĭ,* ḑice morala părinţilor noştri, care este acea a tuturor timpurilor.

Alt sentiment înalt este:

Iubirea de Dumneḑeu, care este forma principală a sentimentuluĭ religios şi a inclinaţiuneĭ primitive, pe care se sprijine tótă religia, este afecţiunea care predominéză în sufletele sfinţilor celor marĭ.

După ce am vĕḑut diferitele *grupe* de aplicaţiunĭ, tendinţe, sentimente, ne punem întrebarea:

Dacă omul ar fi condus numaĭ de aplicaţiunĭ, de tendinţe, s'ar deosebi el mult de animale? De sigur că deosebirea între el şi animale n'ar fi atuncea prea mare, căcĭ el ar fi condus numaĭ de *instincte* ca şi animalele.

Dară omul, pe lângă că e supus la aplicărĭ, tendinţe, instincte, maĭ este supus la un principiu, la care nu sunt supuse animalele, anume la *legea morală.*

Animalul are numaĭ instincte, omul însă are *drepturĭ* şi *datorĭi.* El pricepe lămurit, că are dreptul să-şĭ satisfacă trebuinţe sale şi să-şĭ desvolte facultăţile în tótă libertatea întru atâta, întru cât nu aduce o lovitură aceluiaşĭ drept la alţiĭ.

El pricepe tot aşa de bine, că are şi datorĭi, că are obligaţia morală de a respecta dreptul altuia, orĭ unde-'l întâlnesce, că póte fi silit să respecte acest drept, dacă vroesce să-l nesocotească şi în fine, că el trebue nu numaĭ să nu pue pedicĭ satisfacereĭ trebuinţilor şi desvoltăreĭ facultăţilor altora, dar încă să ajute pentru îndeplinirea lor şi datoriile aceste există nu numaĭ faţă

www.dacoromanica.ro

cu alții, ci și față cu el însuși. El trebue să desvolte în el elementul material și elementul moral, după cum trebue să facă acésta față cu semenii séi.

Violarea acesteĭ datoriĭ față cu alții e o *crimă*, față cu sine e o *sinucidere*.

Aplicările și pasiunile omuluĭ găsesc decĭ în legea morală un *principiu moderator*, facultățile sale găsesc un conducător.

Omul are dreptul să îndeplinéscă actele, la care-l îndémnă constituția sa, numaĭ întru atât, cât legea morală i ordonă sau cel puțin nu-l opreșce.

Să vedem, ce spun filosofiĭ ceĭ marĭ aĭ omenireĭ relativ la aceste datoriĭ ale omuluĭ, relativ la *justiție*.

Justiția după Aristotel este acea virtute socială, care constă în a respecta dreptul altuia, justiția ḑice el cu energie, este *binele altuia*. Ce e maĭ frumos decât acéstă virtute? Nicĭ astrul de sara, nicĭ stéua de diminéță, nu inspiră atâta admirație.

Raporturile de justiție între ómenĭ, ḑice Aristotel, pot fi de dóuĕ felurĭ: une-orĭ e vorba de o *justiție de schimb*, alte orĭ de *justiție distributivă*.

De exemplu: într'un contract de vêndare este schimbul uneĭ valorĭ cu alta.

Care e atuncĭ regula justițieĭ? Ca valorile schimbate să fie egale. Aicea nu e nicĭ-o considerație de persónă, de rang, de merit, de caracter; se lasă persónele la o parte, pentru a se ocupa numaĭ de lucrurĭ și lucrurile schimbate trebue să fie echivalente.

Aristotel numesce acéstă justiție *justiția de schimb* sau *commutativă*.

Când este vorba de a împărți bunurĭ între persóne după meritul lor, numaĭ este aceași regulă. Atuncea

BIBLIOTECA ACADEMIEI ROMÂNE
www.dacoromanica.ro

trebue să avem în vedere patru termenĭ: dóuĕ persóne şi dóuĕ lucrurĭ. In casul acesta justiţia cere, ca primul lucru să fie după meritul celeĭ dintâiu persóne, după cum al doilea lucru este după meritul celeĭ de a doua persóne, cu alte cuvinte justiţia constă aicea într'o proporţie sau într'un raport geometric. Aicea părţile nu sunt absolut egale, ci proporţional egale şi ast-fel chiar prin neegalitate se stabilesce acéstă egalitate, pe care justiţia o reclamă.

Pe acéstă justiţie Aristotel o numesce *egalitate distritivă* sau *justiţie distributivă*.

Justiţia trebue să fie un mijloc între extreme. Aristotel arată, că justiţia nu trebue să fie dusă până la cea maĭ de pe urmă rigóre, căcĭ atunci *supremul drept* ar deveni *suprema nedreptate*; de aci el face el deosebirea între *justiţia strictă şi echitate*.

Justiţia strictă este conformă cu litera legeĭ, dar fiind că o lege este o formulă abstractă şi generală, care nu se póte aplica la tóte casurile, o aplicaţiune fórte strictă a legeĭ póte fi injustă. Echitatea trebue atunci să corecteze injustiţia justiţieĭ stricte.

Filosoful Kant spune următórele în privinţa dreptuluĭ:

Respectul absolut al persóneĭ este fundamentul moral al dreptul, după cum este şi al datorieĭ. Sunt douĕ feluri de legislaţiĭ, *una morală*, care este internă, alta *juridică*, care este externă.

Diferinţa moraleĭ şi a dreptuluĭ nasce din diferinţa acestor douĕ legislaţiĭ.

Dreptul propriu dis, ca obiect al legislaţieĭ civile şi politice se aplică numaĭ la datoriile exterióre, singurile care pot fi obiectul constrîngereĭ. Înţeles ast-fel, dreptul

www.dacoromanica.ro

este un raport între două voințe, un ast-fel de raport, că amândouă rămân libere, cu alte cuvinte *dreptul* este *respectul mutual al libertăților.*

De aci provine acest principiu al tuturor drepturilor: *lucrézĕ exterior ast-fel, ca libertatea ta să se acorde cu libertatea fie-căruia, după o lege generală de libertate pentru toți.*

Orĭ-ce drept produce, după Kant, facultatea de constrîngere. Intr'adevĕr constrîngerea, care îndepărtézĕ obstacolul de la libertatea tuturor, este ea însăși conformă cu acéstă libertate, decĭ ea este conformă cu dreptul. Pentru ca constrîngerea să fie legitimă, trebue să se împace și cu libertatea aceluia, care o întrebuințază și cu libertatea aceluia, contra căreia este întrebuințată. De exemplu, constrîngerea creditoruluĭ se acordă cu libertatea datorniculuĭ, care consimțise maĭ înainte la acéstă constrîngere; debitorul, am putea dice, se constrînsese el singur.

Ast-fel decĭ autonomia voințeĭ există chiar și atunce, când este o constrîngere.

Prin urmare din cele arătate până acuma deducem că:

Scopul vieței omuluĭ resultă din totalitatea aplicărilor și a facultăților sale supuse legeĭ moraleĭ.

Așa dar scopul vieței omuluĭ este, în privința luĭ însușĭ de a desvolta ființa sa materială și morală prin tóte mijlócele, pe care le permite legea morală, de a desvolta ființa sa spirituală prin studiu și sciință; în privința semenilor sĕi, scopul vieței omuluĭ este de a satisface trebuințele lor prin caritate, de a desvolta facultățile lor intelectuale și morale prin împrăștierea de lulumină, într'un cuvînt scopul vieței omuluĭ este de a lucra pentru perfecționarea luĭ însușĭ și a semenilor sĕĭ.

www.dacoromanica.ro

Dacă viitorul nostru e nesigur, datoria e sigură și îndeplinirea acesteĭ datoriĭ oferă vieţeĭ omuluĭ un scop destul de înalt, pentru a da o satisfacţie activităţeĭ omenescĭ.

BIBLIOTECA ACADEMIEI ROMÂNE

www.dacoromanica.ro

De acelaşĭ autor:

Importanța studiului limbilor clasice

Prețul 60 bani.

www.dacoromanica.ro